

นิบาต

นิบาต ใช้ลงในระหว่างนามศัพท์บ้าง กิริยาศัพท์บ้าง เพื่อบอก
 อาลปนนะ (ภนเต), กาล (ทียโย), ที่ (อนโต), ปริจเฉท (ยาว), อุปไมย (วีย),
 ปการ (ยตา), ปฏิเสธ (โน), ความได้ยินเล่าลือ (กิริ), ความปรักป (สเจ),
 ความถาม (กั), ความรับ (อาม), ความเตือน (หนท) เป็นต้น

นิบาตบอกอาลปนนะ

ยคฺเช	ขอเดชะ
ภนฺเต, ภทฺเต	ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่)
ภณฺ	พนาย (คนผู้ดีเรียกคนใช้)
อมฺโห	แนะนำผู้เจริญ (ใช้เรียกชายด้วยวาจาสุภาพ)
อาวุโส	ดูก่อนผู้มีอายุ (พระพรราชาแก่ เรียกพระพรราชาอ่อน, พระเรียกคฤหัสถ์)
เร, อเร; เท	เว้ย, ้วย; เฮ้ย. (ใช้เรียกคนเลวทราม)
เช	แม่ (ใช้เรียกสาวใช้)

นิบาตบอกกาล

ทิวา	(ในเวลากลาง)วัน	ปาโต	ในเวลาเช้า
ทียโย ทียโย	ในวันวาน, เมื่อวาน	สายํ	ในเวลาเย็น
ปรทียโย, ปเร	ในวันขึ้น, เมื่อวานขึ้น	อล, อโถ	ครั้งนั้น, ลำดับนั้น
เสว, สุเว	ในวันพรุ่ง	อภิกฺขณํ	เนื่องๆ
ปรสุเว	ในวันมะรืน	สมปติ	บัดเดี๋ยวนี้
สุเว สุเว	ในวันๆ (=ทุกวัน)	อายตี	ต่อไป
เทวลีกั	ทุกวัน		

นิบาตบอกที่

อุทฺธํ, อุปฺริ	เบื้องบน	โอรํ	ฝั่งใน
อโร	เบื้องต่ำ	ปาริ	ฝั่งนอก
เหตุฐา	ภายใต้	หุริ	โลกอื่น
อนฺโต, อพฺกนฺตรํ	ภายใน	สมมุขา	ต่อหน้า
ติโร, พหิ, พหิทฺธา, พหิทฺธา-ริ	ภายนอก	ปรมมุขา	ลับหลัง
อนฺตรา-เร	ระหว่าง	โรหิ	ที่ลับ

อพยยศัพท์

คือศัพท์ที่ไม่ได้แจกด้วยวิภัติทั้ง ๗ อย่างนามศัพท์ คงรูปอยู่อย่างเดียว
 แบ่งเป็น ๓ คือ ๑. อุปสัค ๒. นิบาต ๓. ปัจจัย

อุปสัค

อุปสัค ใช้นำหน้านามนาม คุณนาม และกิริยา ให้พิเศษขึ้น
 เมื่อนำหน้านาม อุปสัคนั้นมีอาการคล้ายคุณนาม
 เมื่อนำหน้ากิริยา อุปสัคนั้นมีอาการคล้ายกิริยาวิเสสนะ

อติ	ยิ่ง; เกิน, ล่วง	อุป	เข้าไป, ไกล; มั่น
อธิ	ยิ่ง, ใหญ่; ทับ	นิ	เข้า, ลง
อภิ	ยิ่ง, ใหญ่; เฉพาะ; ข้างหน้า	นิ	ไม่มี, ออก
อนุ	น้อย; ภายหลัง, ตาม	ป	ทั่ว; ข้างหน้า, ก่อน; ออก
อป	ปราศ, หลีก	ปฺปฏิ	เฉพาะ; ตอบ, ทวน, กลับ
อปิ, ปิ	ใกล้, บน	ปฺริ	รอบ
อุ	ขึ้น, นอก	วิ	วิเศษ, แจ้ง, ต่าง
อว, โอ	ลง	สํ	พร้อม, กับ, ดี
ปรา	กลับความ	สุ	ดี, งาม; ง่าย
อา	ทั่ว, ยิ่ง; กลับความ	ทุ	ชั่ว, ยาก

นิบาตบอกปริจเฉท

กิว	เพียงไร	สมนฺตา	โดยรอบ
ยาว	เพียงใด	ดาว	เพียงนั้น
ยาวเทว	เพียงใดนั้นเทียว	ดาวเทว	เพียงนั้นนั้นเทียว
ยาวตา	มีประมาณเพียงใด	ดาวตา	มีประมาณเพียงนั้น
กิตฺตาวตา	มีประมาณเท่าใด	เอตฺตาวตา	มีประมาณเท่านั้น

นิบาตบอกอุปมาอุปไมย

ยตา, เสยฺยตาปี (แม่)ฉันโต	วิย	ราวกะ
ตลา, เอวํ ฉันนํ	อิว; ยตา (ในคาถา)	เพียงดั่ง

นิบาตบอกประการ

ยตา, กถํ	โดยประการใด	ตลา, เอวํ	โดยประการนั้น
----------	-------------	-----------	---------------

นิบาตบอกปฏิเสธ

น, โน	ไม่	อล	พอ(ละ), อย่าเลย
มา	อย่า	ว	เทียว
วินา, อณฺตร	เว้น	เอา	นั่นเทียว

นิบาตบอกความได้ยินเล่าลือ

กิริ, ขลฺ, สฺทํ ได้ยินว่า

นิบาตบอกปรักป

เจ	หากว่า	อปเปว นาม	ชื่อแม่ไหน
สเจ, อถ	ถ้าว่า	ยฺนฺนูน	กระไรหนอ
ยทิ	ผิวว่า		

นิบาตบอกความถาม

กั	หรือ, อะไร	กจฺจิ	แลหรือ
นุ	หนอ	กถํ	อย่างไร
นฺนุ	มิใช่หรือ	เสยฺยถิํ	อย่างไรนี้
อุทาหุ, อาหุ	หรือว่า		

นิบาตบอกความรับ

อาม, อามนฺตา เออ (ครับ, ค่ะ, จ๊ะ, ใช่ ...)

นิบาตบอกความเตือน

อิงฺฆ	เชิญเถิด	หนท, ตคฺฆ	เอาเถิด
-------	----------	-----------	---------

นิบาตสำหรับผูกศัพท์และประโยค

ปน, ตุ	ก็, ส่วนว่า, แต่ว่า	ปิ อปิ	แม่, บ้าง
หิ	ก็, จริงอยู่, เพราะว่า	อปิจ	เออ ก็, อีกอย่างหนึ่ง
จ	ก็, จริงอยู่, อนึ่ง; ด้วย	อลวา	อีกอย่างหนึ่ง
วา	หรือ; บ้าง, ก็ดี, ก็ตาม		

นิบาตสักว่าเป็นเครื่องทำบทให้เต็ม

นุ, วต	หนอ	เว, ทเว	เว้ย, แล	สุ	ลี
โข	แล	โว	โว้ย, แล		

นิบาตมีเนื้อความต่างๆ

ปุณ	อีก	สห, สหฺธิ	กับ, พร้อม
ปุณปุณฺ	บ่อยๆ	สยฺ, สามิ	เอง
ภฺยโย	ยิ่ง	นฺน	แน่
ภฺยโยโส	โดยยิ่ง	อหฺธา, อวสฺสํ	แน่แท้
สกกจจํ	โดยเคารพ	อณฺยทตฺถ	โดยแท้
สมมา	โดยชอบ	เตนฺหิ	ถ้าอย่างนั้น
มิจฺฉา	ผิด	มณฺเณ	เห็นจะ..., น่าจะ...
มุสา	เท็จ	ปจฺฉา	ภายหลัง
อลิกํ	เท็จ, ไม่จริง, เหลาะแหละ	ปฏฺฐาย, ปฏฺฐิติ	ตั้งแต่, จำเดิม
มุธา	เปล่า	ปุณฺ	มาก, ต่างหาก
อุจฺจํ	สูง	อิสฺกํ	นิดหน่อย, เล็กน้อย
นิจํ	ต่ำ	กฺวฺจิ	บ้าง
สกี	คราวเดียว	อารา	ไกล
สตกขตฺตํ	ร้อยคราว	อาวฺ, สจฺฉิ	แจ้ง
สณฺิกํ	ค่อยๆ, เบาๆ, ช้า	ปาตฺ	ปรากฏ
ชิปปิ, สหฺสา	พลัน, โดยพลัน	นานา	ต่างๆ
สิสมิ, สิมฺสิสมิ	เร็ว, พลัน	วิสุํ	แยก, เฉพาะ, ต่างหาก
ลหฺ, ลหฺ, ลหฺโส	เร็ว, พลัน, เบา	กิลฺยจาปิ	แม้ก็จริง, แม้โดยแท้
อจิริ	ไม่นาน, เร็ว	ตาว	ก่อน
จิริ, จิรฺสฺสํ	นาน	ปฐฺมํ	ก่อน, ที่แรก, ครั้งแรก
		เอวํ, อิติ, อิตถํ	อย่างนี้,
			ด้วยประการฉะนี้
สกกจจํ	โดยเคารพ		
สาสุ	ติละ, ตั้งข้าพเจ้าขอโอกาส (ชมเชย, ขอโอกาส)		
สาสุ, สฺสุจฺจํ	ดีแล้ว (อนุโมทนา, พลอยยินดี)		
ทฺฏฺชฺ	ไม่ดี, น่ารังเกียจ		
อโห	โอ (นำอัศจรรย์; สรรเสริญ/ดีเยี่ยม; ประารณา)		
นาม	ชื่อ, ชื่อว่า, ธรรมดา, ธรรมชาติ		
อิติ	เพราะเหตุนั้น, ว่า...ดังนั้น, ด้วยประการฉะนี้, ชื่อว่า		

ปัจจัย

ลงท้ายนามศัพท์ เป็นเครื่องหมายวิภัตติ
ลงท้ายธาตุ เป็นเครื่องหมายกิริยาและวิภัตติ

• โต ปัจจัย ใช้ลงท้ายนามนามและศัพท์นาม

เป็นเครื่องหมาย ตติยวิภัตติ แปลว่า ช่าง โดย

เป็นเครื่องหมาย ปัญจมีวิภัตติ แปลว่า จาก แต่ ...

ยโต	แต่...ใด	เอกโต**	ข้างเดียว
ตโต	แต่...นั้น	อุกโต	ข้างทั้งสอง
*เอตโต, อตโต	แต่...นั้น, ช้างนั้น	ปรโต	ข้างอื่น, ข้างหน้า
*อิโต	แต่...นี้, ช้างนี้	อปรโต	ข้างอื่นอีก
อมฺโต	แต่...โน้น	ปุรโต	ข้างหน้า
อณฺยโต	แต่...อื่น	ปจฺฉโต	ข้างหลัง
อณฺยตรโต	แต่...อันใดอันหนึ่ง	ทกฺขินโต	ข้างขวา ข้าง(ทิศ)ใต้
สพฺพโต	แต่...ทั้งปวง	วามโต	ข้างซ้าย
กฺโต	แต่...ไหน	อุตฺตรโต	ข้างซ้าย ข้าง(ทิศ)เหนือ
กตรโต	แต่...อะไร	อธฺรโต	ข้างล่าง
อิตรโต	แต่...นอกนี้		

* เอโต ไม่พบที่ใช้ ใน โตร.

เอตโต วา อิโต วา ช้างโน้น (นั้น) หรือ ช้างนี้,
อิโต จิโต จ ช้างโน้นและช้างนี้ (ช้างนี้และช้างนี้)

** เอกโต แปลว่า “โดยความเป็นอันเดียวกัน” (โดยความเป็นหนึ่ง) = เอก(ภาว)โต

• โต ปัจจัย ลงท้ายนามนาม เช่น ตติยา: วิตถารโต โดยทิสฺตาร,
อสุกฺโต (ปฺสฺสโต เห็นอยู่) โดย(ความเป็นของ)ไม่งาม (=อสุก(ภาว)โต),
ปญฺจมี: อาทิตโต (ปฏฺฐาย จำเดิม) แต่ต้น, นครโต จากเมือง,
ปุริมฺปุวโต (มหฺนตฺโร ใหญ่กว่า) กว่าขนมอันมีมาก่อน,
สิกฺขนโต เพราะการศึกษา

เปรียบเทียบ

- อณฺยตร (นิบาต) เว้น, แยก
- อณฺยตร (ศัพท์นาม) ใน...อื่น (=อณฺยสฺมี)
- อณฺยตร (ศัพท์นาม) คนใดคนหนึ่ง

- ยโต = ยสฺมา
- ยตร = ยสฺมี
- ยथा = ยสฺมี ภาเส

• ตร ตถ ห ธ ธิ หี หึ หิณฺจณํ วั ปัจจัย ใช้ลงท้ายศัพท์นาม

เป็นเครื่องหมาย สัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน

ตร	ตถ	หี หึ	หิ ธ ธิ หิณฺจณํ วั	
ยตร,	ยตถ,	ยหี, ยหึ		ใน...ใด
ตตร,	ตตถ,	ตหี, ตหึ		ใน...นั้น
อตร,	อตถ, เอตถ,		อิธ, อิห	ใน...นี้
อณฺยตร,	อณฺยตถ			ใน...อื่น
กตร,	กตถ,	กฺหี, กฺหึ	กฺหิณฺจณํ, กฺว	ใน...ไหน *
	กตถจิ			ในที่ไหนๆ, ในที่บางแห่ง
สพฺพตร,	สพฺพตถ,		สพฺพธิ	ใน...ทั้งปวง
เอกตร,	เอกตถ			ใน...เดียว
อุภยตร,	อุภยตถ			ใน...ทั้งสอง
อมฺตร				ใน...โน้น

• ทา ทานิ ธิ ธฺนา ทาจณํ ชฺช ชฺชฺ ปัจจัย ใช้ลงท้ายศัพท์นาม

เป็นเครื่องหมาย สัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน ลงในกาลอย่างเดียว

ยทา	ในกาลใด, เมื่อใด	อรฺฐนา	ในกาลนี้, เมื่อนี้
ตทา	ในกาลนั้น, เมื่อนั้น	กฺทาจณํ	ในกาลไหน
เอกทา	ในกาลหนึ่ง, บางที	อชฺช	ในวันนี้
สพฺพทา, สทา	ในกาลทั้งปวง,	สชฺช	ในวันมีอยู่, ในวันนี้
	ในกาลทุกเมื่อ	ปรชฺช	ในวันอื่น
กทา	ในกาลไร, เมื่อไร	อปรชฺช	ในวันอื่นอีก
กทาจิ	กรหฺจิ ในกาลไหนๆ, บางคราว	อิทานิ, เอตฺรหิ	ในกาลนี้, เดียวนี้

• ตเว ตฺ ปัจจัย ในนามกิตก์ ใช้ลงท้ายธาตุ**

เป็นเครื่องหมาย ปฐมวิภัตติ แปลว่า อ.อัน-, อ.การ-
เป็นเครื่องหมาย จตุตถวิภัตติ แปลว่า เพื่ออัน-, เพื่อการ-
ภาตเว เพื่อการทำ ภาตฺ เพื่อการทำ, อ.การทำ

• ตฺน ตฺวา ตฺวาน ปัจจัย (กับทั้งปัจจัยที่เอาเศษออกจาก ตฺวา) ในกิริยากิตก์
ใช้ลงท้ายธาตุ เป็นเครื่องหมาย อพยยกิริยา (คือแจกด้วยวิภัตติไม่ได้)

ภาตฺน ภาตฺวา ภาตฺวาน ทำแล้ว

* กตร กฺหิณฺจณํ กฺว ไม่พบที่ใช้ หรือใช้น้อยมาก ** ทำให้เป็นกิริยานาม